

Професіоналізм сучасного лікаря багато в чому є результатом розвинених дослідницьких умінь, від сформованості яких залежить професійна діяльність. Дослідницькі вміння застосовуються студентами на різних етапах процесу навчання – на етапі пошуку нових знань, на етапі закріплення (дослідницька та пошукова діяльність на практичних заняттях), на етапі творчого застосування знань у процесі підготовки історії хвороби та амбулаторних карток. Поступове нарощування самостійності і творчої ініціативи студентів потребує не повідомлення їм готових рецептів, а організації спільного пошуку розв'язання проблеми; створення умов, за яких студенти аналізують свої дії і перевіряють одержаний результат.

Таким чином, впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу має багато позитивних сторін: спонукає студентів систематично вчитися протягом навчального року, сприяє інтенсифікації навчального процесу, забезпечує повноцінне засвоєння програмного матеріалу з дисципліни, відповідних практичних навичок, отримання додаткової наукової інформації та сприяє самоосвіті. Викладач за умов кредитно-модульної системи використовує різні форми і методи контролю рівня знань студента, а також вносить корективи в організацію навчального процесу, з огляду на те, що основною метою є застосування отриманих знань та умінь на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочарнікова В. М. Стимулююча функція контролю знань, умінь і навичок студентів вищої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В. М. Бочарнікова. – К., 1999. – 20 с.
2. Козаков В. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : учеб. пособие. / В. Козаков. – К. : Промінь, 1990. – 247 с.
3. Кремень В. Г. Вища освіта в Україні : навчальний посібник / В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко. – К.: Знання, 2005. – 325 с.
4. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу: (документи і матеріали 2003 – 2004 рр.) / За ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль : Вид-во ТДПУ, 2004. – 147 с.

УДК 37.013. 42: 37.018.3

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ПІДЛІТКІВ У ПРИТУЛКУ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Заверико Н.В., к. пед. н., доцент

Запорізький національний університет

У статті розглядаються поняття «педагогічна підтримка» та «соціально-педагогічна підтримка», характеризуються компоненти соціально-педагогічної підтримки як комплексної соціально-педагогічної діяльності, визначаються основні види та напрямки роботи з вихованцями притулків.

Ключові слова: соціально-педагогічна підтримка, підлітки, притулки для неповнолітніх, допомога, самопомога.

Заверико Н.В. СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА ПОДРОСТКОВ В ПРИЮТЕ ДЛЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье рассматриваются понятия «педагогическая поддержка» и «социально-педагогическая поддержка», характеризуются компоненты социально-педагогической поддержки как комплексной социально-педагогической деятельности; определяются основные виды и направления работы с воспитанниками приютов.

Ключевые слова: социально-педагогическая поддержка, подростки, приюты для несовершеннолетних, помощь, самопомощь.

Zaveryko N.V. SOCIALLY PEDAGOGICAL SUPPORT OF JUVENILES IN ORPHANAGES FOR MINOR TEENAGERS / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

In the article the author discloses the notion of “pedagogical support” and “social pedagogical support” as a complex of socially pedagogical activity; she considers main types and trends of the complex socially pedagogical support of minor wards in the orphan asylums.

Key words: socially pedagogical support, juveniles, orphanages for minor teenagers, help, self-help.

Незважаючи на масовість в Україні явища „дітей вулиці”, проблема вивчення діяльності притулків для неповнолітніх, організації соціально-педагогічної підтримки бездоглядних і безпритульних дітей у цих закладах залишається недостатньо розробленою.

Аналіз соціально-педагогічної, психологічної, соціально-правової, соціологічної, науково-методичної літератури та дисертаційних досліджень показав, що вивченню засад соціально-правового, соціально-педагогічного та соціального захисту дитинства присвячені роботи Н. Агаркової, І. Звереві, А. Капської, О. Караман, М. Ковальчук, І. Ковчіної, І. Пеша, А. Платонова, Г. Сем'я, Л. Яковлевої; питанням пошуку причин виникнення соціального явища дитячої бездоглядності та розробки соціальних (соціально-педагогічних) механізмів його локалізації приділяли увагу А. Адлер, Т. Алексєєнко, О. Безпалько, Л. Волинець, А. Зінченко, А. Капська, П. Люблінський, Л. Мардахаєв, Ф. Мустаєва, І. Пінчук, С. Толстоухова; тему особливостей професійної діяльності соціального педагога з дезадаптованими категоріями дітей та технологій соціально-педагогічної роботи з ними розглядали Л. Артющкіна, Г. Бевз, Т. Василькова, Ю. Василькова, Н. Заверико, І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, А. Мудрик, А. Полянничко, С. Харченко, С. Хлебкі; соціально-психологічні аспекти впливу вулиці на розвиток особистості дитини були предметом досліджень Л. Виготського, Н. Йорданського, М. Крупініної, А. Лурія, А. Макаренка, С. Шацького, В. Шульгіна; питання вдосконалення нормативно-правової бази щодо захисту неповнолітніх та профілактики негативних явищ у дитячому середовищі розробляють Н. Комарова, В. Оржеховська, В. Татушинський, І. Трубавіна; соціально-психологічні механізми роботи з дезадаптованими дітьми є предметом наукового пошуку Л. Оліференко, А. Реана, С. Рубінштейна, В. Шульги, Є. Холостової. Різні аспекти соціального явища дитячої бездоглядності розглядалися у дисертаційних дослідженнях Т. Бессонової, А. Кацєро, В. Кондратішко, Н. Павлік.

Аналіз науково-дослідних джерел доводить, що практично не існує фундаментальних досліджень з проблеми соціально-педагогічної підтримки бездоглядних дітей, яскраво вираженою є потреба пошуку науково-теоретичних підходів до вирішення цієї проблеми та розробки питань соціально-педагогічної підтримки дітей та підлітків, що опинилися у притулках для неповнолітніх.

Мета нашої статті – розглянути основні підходи до здійснення соціально-педагогічної підтримки дітей та підлітків у притулках для неповнолітніх та визначити основні напрямки цієї діяльності.

Перш ніж визначити особливості соціально-педагогічної підтримки підлітків – вихованців притулків, треба окреслити специфіку роботи притулків для неповнолітніх, оскільки саме вони обумовлюють пошук форм і методів ефективної роботи щодо створення умов для соціального захисту, нормальної життєдіяльності, навчання, праці, змістовного дозвілля та відпочинку. У Типовому положенні про притулок для неповнолітніх його основними завданнями визначено: 1) здійснення соціального захисту позбавлених сімейного виховання дітей та підлітків, які опинилися в складних житлово-побутових умовах, залишили навчальні заклади; 2) створення належних житлово-побутових і психолого-педагогічних умов для забезпечення нормальної життєдіяльності неповнолітніх, надання їм можливості для навчання, праці та змістовного дозвілля [2].

Як правило, у притулку неповнолітні перебувають протягом часу, необхідного для їх подальшого влаштування (не більше 3 місяців), що, безумовно, обмежує можливості здійснення профілактичної роботи щодо формування побутових, гігієнічних, соціальних навичок.

У притулок направляються неповнолітні, які не мають постійного місця проживання, бродяжать, залишили рідні, опікунські сім'ї та навчальні заклади. Тривале перебування дітей на вулиці негативно впливає на їхній фізичний, розумовий та психічний стан, отож більшість з них негативно ставиться до навчання. Серед вихованців притулків 9% дітей шкільного віку не навчалися взагалі, 7% - не відвідували школу більше року [1,140].

Соціально-педагогічна підтримка визначається як соціально-педагогічна діяльність, спрямована на виявлення, визначення та вирішення проблем дитини з метою реалізації та захисту її прав на повноцінний розвиток та освіту [3;4;5]. Поняття „педагогічна підтримка” введено в науковий обіг Н.Б.Криловою 90-х роках ХХ століття та отримало подальшого розвитку в роботах О.С.Газмана, Н.Михайлової, С.Юсфіна та ін. Практично в той же час виникли поняття „соціальна підтримка”, „медична підтримка”, „психолого-педагогічна підтримка”. „Підтримка” означає "надання допомоги", якщо „допомога - це певна система заходів, реалізація яких має на меті принести кому-небудь полегшення в чомусь”, то підтримка - це власне реалізація цієї системи заходів, цієї допомоги, тобто діяльність по наданню допомоги [5]. У випадку соціально-педагогічної підтримки надавана дітям допомога полягає в тому, що професійно підготовлені люди виявляють, визначають і вирішують проблеми дитини, яка опинилася в ситуації, коли порушуються її базові права.

Соціально-педагогічна підтримка передбачає діяльність соціального педагога, спрямовану на створення умов, сприятливих для розвитку у вихованця задатків та здібностей, для визначення мети, реальних прагнень, усвідомлення своїх труднощів, проблем, можливостей, лінії розвитку, та на формування в підлітка знань, умінь, навичок щодо подолання своїх труднощів, вирішення власних проблем. Результатом соціально-педагогічної підтримки має стати зміцнення бажання підлітка давати раду своїм труднощам; наявність умінь та навичок вирішення конкретних проблем, самоконтролю та самопомоги тощо.

Н.Михайлова виокремлює такі тактики педагогічної підтримки:

„захист” (застосовується тоді, коли дитина є „жертвою обставин”. Соціальний педагог як соціальний адвокат - захищає дитину від негативних обставин, що блокують її активність і розвиток; як „буфер” - пом'якшує негативні обставини; як вихователь - розвиває в дитини здібності позбутися страху перед обставинами);

„допомога” (базується на постулаті, що дитина багато може зробити для себе, якщо буде активною у вирішенні своєї проблеми. Треба допомогти їй усвідомити це. У тактиці допомоги відбувається цілеспрямоване відновлення природної потреби дитини – бути серед інших рівною іншим. Допомога створює дитині умови для самовипробування, але мінімізуючи переживання помилок шляхом емоційної підтримки. Дитина може побачити й відчути ситуацію одночасно з двох боків: з позиції особистого Я і з позиції інших людей);

„сприяння” (створює умови для того, щоб дитина, уявляючи своє майбутнє, свідомо будувала своє сьогодні та управляла ним. Дитина, отримавши об'єктивну можливість обирати, має стати суб'єктом вибору. Слід створити умови, щоб подолати в дитини страх перед невідомим, для розвитку здатності дитини робити вибір, для розширення її суб'єктивного досвіду);

„взаємодія” (полягає в тому, що дитина набуває досвіду проектування спільної діяльності. Педагог через взаємодію з дитиною реально може допомогти під час вирішення життєвої ситуації, доповнивши її тим, у чому дитина поки ще не самодостатня).

Працюючи з вихованцем притулку, соціальний педагог може застосовувати одну або комплекс названих тактик. Слід зазначити, що дитина, яка вилучена з вулиці або кризової сім'ї, потребує захисту її прав на задоволення первісних потреб (їжі, тепла, одягу тощо), на повноцінне життя, на розвиток її здібностей, що можливо лише в разі здійснення системної та комплексної підтримки на базі державної системи захисту, з урахуванням місцевої специфіки соціальних проблем дітей та підлітків, можливостей суб'єктив місцевого самоврядування. Комплексна соціально-педагогічна підтримка спрямована на якісне надання соціальної допомоги, створення умов соціальної адаптації, реабілітації, корекції, навчання та виховання дітей – соціальних сиріт.

Системоутворюючим фактором системи соціально-педагогічної підтримки дитини можна визначити діяльність, спрямовану на надання професійної допомоги дитині в складних життєвих ситуаціях, а також у випадку усвідомлення дитиною своєї проблеми. Найчастіше визначають структурний та функціональний компоненти. До структурного компонента входять цільовий, ціннісно - мотиваційний, діагностико-прогностичний, змістовний та операційний.

Цільовий передбачає визначення *мети* - створення умов формування суб'єктної позиції дитини, для усвідомлення нею здатності до самостійного вибору, для реалізації своїх прав та інтересів; *завдань*, які конкретизують мету: виявлення фактів утруднення конкретної дитини; виявлення, як бачить, розуміє та відчуває дитина ці ускладнення; організація допомоги дитині у вирішенні її проблем, формування навичок самопомоги в дитини; *суб'єктів* - соціальних педагогів, психологів, вихователів, а також установ, що здійснюють соціально-педагогічну підтримку відповідно до своїх функціональних завдань. До таких суб'єктів можна віднести центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центри реабілітації та ресоціалізації неповнолітніх, психолого-педагогічні служби загальноосвітніх закладів тощо.

Ціннісно – мотиваційний компонент спирається на принципи дитиноцентричної філософії: віра в здатність дитини спрямувати своє особисте зростання; розуміння свого „Я”; врахування досвіду дитини; шанобливе ставлення до неї. Умови, що полегшують реалізацію внутрішніх джерел зростання дитини, за К.Роджерсом, такі: природність, справжність, щирість педагога у вияві своїх почуттів, здатність його „бути собою”; тепле піклування та прийняття дитини такою, як вона є, повага до дитини як до особистості, що заслуговує на увагу; емпатія, сенситивне розуміння, вміння поглянути на дитину з її особистої точки зору, емоційний контакт із світом чуттєвого досвіду дитини.

Діагностико-прогностичний компонент спрямований на виявлення факту утруднення дитини, факту, що викликає в дитини негативні емоції, тримає її в напрузі, становить для неї певну загрозу; визначення передумов, які вказують на можливість виникнення обставин, що становлять загрозу для дитини, та реальної ситуації, яку дитина сприймає й переживає як проблему.

Змістовний компонент передбачає організацію професійної соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на здійснення підтримки дитини, яка включає два етапи: 1) організація умов, за яких дитина має змогу перетворювати своє ставлення до ускладнень як до неприємного факту в житті на ставлення до нього як до проблеми. Під час цих перетворень дитина усвідомлює свою суб'єктність, свою роль у вирішенні проблеми; 2) організація умов для поповнення наявного в досвіді дитини арсеналу засобів дій у проблемних ситуаціях.

Операційний компонент включає діяльність, яка будується на спільному обговоренні і визначенні з дитиною її особистих інтересів і мети (через рефлексію, зіткнення її реальних „хочу” і спроби їх поєднати); виборі одного з варіантів цього поєднання як мета і спосіб майбутньої діяльності (самовизначення); обговоренні умов, за яких треба здійснювати обраний варіант; обговоренні та плануванні необхідних дій з реалізації замисленого (проектування діяльності); угоді про необхідні та можливі форми взаємодії в період реального здійснення задуму.

До функціонального компонента системи належать організаційний та методичний [6]. Організаційний компонент системи соціально-педагогічної підтримки дитини передбачає реалізацію основних принципів соціального менеджменту: професіоналізму в управлінні процесом соціально-педагогічної підтримки дитини; гнучкості організації управління, урахування мінливості соціально-педагогічних умов та ситуації, що складає проблему для дитини; комплекс вимог до особистих якостей фахівця, що здійснює допомогу дитині: комунікабельність, впевненість, гуманістична спрямованість, винахідливість та ін. Методичний компонент забезпечує готовність суб'єктів соціально-педагогічної роботи до здійснення соціально-педагогічної підтримки дитини, організацію системи підготовки професійних кадрів, під час якої відбувається засвоєння стратегії та тактик підтримки дитини як в умовах навчального закладу, так і в умовах установ, що спрямовані на надання професійної допомоги неповнолітньому.

Провідними видами соціально-педагогічної підтримки підлітків, що знаходяться в притулку для неповнолітніх, вважається медико-психологічна, організаційно-комунікативна, соціально-правова та соціально-педагогічна допомога вихованцям притулків. *Медична допомога* як один із видів індивідуально орієнтованої допомоги являє собою комплекс заходів, спрямованих на відновлення здоров'я безпритульних дітей, їх оздоровлення, вакцинацію та вітамінізацію; профілактику соціальних захворювань (туберкульоз, СНІД, інфекційні хвороби, токсикоманія, наркоманія, алкоголізм); попередження шкідливих звичок та асоціальної поведінки (проституція, статеві збочення ін.). *Психологічна реабілітація* – це діяльність професійних психологів, спрямована на регулювання емоційного стану дитини, що потрапляє до притулку, яка включає психологічну діагностику, психокорекцію, відповідну терапію, відновлення психічного здоров'я та самопочуття дитини. Важливою складовою психологічної допомоги є діяльність працівників притулку з корекції емоційно-вольової сфери вихованців, координація дій різних вузьких спеціалістів, які надають допомогу та підтримку дитині. *Організаційно-комунікативна допомога* вирішує завдання налагодження зв'язків бездоглядної дитини з навколишнім світом – соціальними суб'єктами (значимими дорослими та однолітками) чи інститутами (сім'я, школа, заклади соціального захисту тощо), від яких залежить доля дитини, її життя, благополуччя, соціально-психологічний комфорт, соціальна захищеність. *Правова допомога* – це система заходів, спрямована на з'ясування соціально-правового статусу дитини, яка потрапляє до притулку, визначення форм її подальшого влаштування та підготовка дитини до життя після притулку; захист прав дітей та підлітків у суді, широкому соціальному середовищі – від офіційного рівня до кола неформального спілкування. Вона передбачає знайомство дитини з її правами та обов'язками, забезпечення юридичних гарантій, які надають кожному з вихованців можливість реалізації його прав. *Соціально-педагогічна допомога* спрямована на корекцію поведінки, формування соціально схвалених норм та орієнтацій особистості, навичок самопомоги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна доповідь про становлення дітей в Україні за підсумками 2002 року. - К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003.- 232 с.
2. Про типові положення про притулок для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх” //Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дитини. - К.: ЮНІСЕФ, 2003.- 136-139 с.
3. Газман О.С. Неклассическое воспитание / О.С. Газман. - М.: Педагогическое общество России, 2002. -156 с.
4. Крылова Н.Б. Очерки понимающей педагогики / Н.Б.Крылова, Е.А. Александрова - М.: Просвещение, 2003. – 118 с.
5. Олиференко Л.Я. Социально- педагогическая поддержка детей группы риска / Л.Я.Олиференко, Т.И.Шульга, И.Ф.Дементьева. - М.: Издательский центр „Академия”, 2002. - 256 с.
6. Трубавіна І.М. Компоненти системи соціально-педагогічної роботи, орієнтованої на розвиток сім'ї (на прикладі мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді) / Трубавіна І.М. // Соціальна робота в Україні. - 2006.- № 4.- С.5-14.